

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ISSN 1303-2054 | e-ISSN 2564-7741

Yıl: 26, Sayı: 44, Temmuz-Aralık 2020

**İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEKLEMİNDE
PROBLEMLİ SOSYAL MEDYA KULLANIM ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME:
GEÇERLİK-GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI**

DEVELOPING A SCALE ON PROBLEMATIC SOCIAL MEDIA USE IN THE
SAMPLING OF THE THEOLOGY FACULTY STUDENTS: A STUDY ON
VALIDITY AND RELIABILITY

Doç. Dr. Sefer YAVUZ

seferyavuz@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5230-3746>

Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Kocaeli/Türkiye

Atıf@ Yavuz, Sefer. "İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örnekleminde Problemlü Sosyal Medya Kullanım Ölçeği Geliştirme: Geçerlik-Güvenirlik Çalışması". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık, 2020), 109-124.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 7 Mayıs 2020/ 7 May 2020

Kabul Tarihi / Accepted : 24 Kasım 2020 / 24 November 2020

Yayın Tarihi / Published : 15 Aralık 2020 / 15 December 2020

Sayı – Issue : 44

Sayfa / Pages : 109-124

DOI : <https://doi.org/10.30623/harranilahiyatdergisi.733679>

Öz

Sosyal medyanın etki alanını ve popülaritesini gün geçtikçe artırmasıyla ortaya çıkan problemler, pek çok araştırmaya konu olmaktadır. Bunlar arasında ölçek geliştirme çalışmalarının sayısı son derece azdır. Diğer taraftan farklı program ve fakülte, hatta lise öğrencilerine yönelik sosyal medya çalışmaları bulunmakla birlikte, ilahiyat fakültesi öğrencileri örnekleminde sosyal medya konusunu ele alan bir ölçek çalışmasına rastlanmamıştır. Çalışmamızın, geçerli-güvenilir bir ölçme aracı ortaya koyarak bu konuda bir boşluğu doldurması amaçlanmaktadır. Çalışmanın evreni, Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Örneklem, çeşitli şehirlerde yer alan 35 ilahiyat fakültesi arasından olasılık dışı örneklem belirleme türlerinden "Uygun Örneklem Yöntemi" ile seçilmiştir ve 483 öğrenciden meydana gelmektedir. Örneklemi meydana getiren sosyal medya kullanıcıları katılımcılar, bir internet bağlantısı üzerinden anket formuna ulaşarak soruları yanıtlamıştır. Analizler sonucunda ölçeğin 21 madde ve 3 faktörden oluştuğu saptanmıştır. Bu 3 faktör toplam varyansın % 53.509'unu açıklamaktadır. Faktör 1- sosyal medya kullanımının bireysel/toplumsal sonuçları boyutu Cronbah's Alpha değeri .869; Faktör 2- sosyal medya kullanımının zamanı/süresi/sıklığı boyutu Cronbah's Alpha değeri .788 ve Faktör 3-. sosyal medya ortamlarına erişimin engellenmesinde ortaya çıkan duygu durum boyutu Cronbah's Alpha değeri .850 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Cronbah's Alpha iç tutarlılık katsayısı .914 olarak hesaplanmıştır. Kapsam geçerliği sonuçları, faktör analizi ile gerçekleştirilen yapı geçerliği bulguları, alt boyutlar üzerinde ayrı ayrı gerçekleştirilen güvenilirlik çalışmaları ve tüm ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ile ilgili bulgular birlikte değerlendirildiğinde ilahiyat fakültesi öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilen problemli sosyal medya kullanım ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, İlahiyat Fakültesi Öğrencisi, Sosyal Medya Ölçeği, Geçerlik, Güvenirlik

Abstract

The problems arising from the increasing scope and popularity of the social media are examined in many studies. However, the number of studies on scale development is relatively low. Although there are academic studies on social media use of high school students and some undergraduate students, there is no scale study on problematic social media use of Theology Faculty students. In this study, we aim to make an important contribution to the literature by developing a valid and reliable measuring tool. The population of the study consisted of undergraduates at the Faculties of Theology in Turkey. The sampling was carried out through convenience sampling method, one of the most popular improbable sampling methods. The sample consisted of a total of 483 Theology Faculty students who studied in 35 different Theology Faculties in Turkey. By clicking on a web link, the participants, who were social media users, responded to certain questions in a questionnaire. Analyses showed that the scale consisted of 21 items and 3 factors. These factors accounted for 53.509% of total variance. It was found that, Factor 1's (individual/social results of social media use) Cronbach's alpha value was .869; Factor 2's

(time/duration/frequency of social media use) Cronbach's alpha value was .788; and Factor 3's (emotional response to limitations on social media use) Cronbach's alpha value was .850. The whole scale's Cronbach's alpha coefficient of internal consistency was calculated as .914. As a result of the findings of content validity, construct validity calculated through factor analysis, reliability analyses done for each sub-dimension and internal consistency coefficient (Cronbach's alpha), it was concluded that The Scale On Problematic Social Media Use Of Theology Faculty Students was a valid and reliable measuring tool.

Keywords: Sociology of Religion, Theology Faculty Student, Social Media Scale, Validity, Reliability.

Giriş

Sosyal medya, ağdaki üyelerin, aktif katılımı, küresel boyutta iş, sosyal etkileşim, eğitim, reklam¹, eğlence ve alışveriş amacıyla faaliyet gösterdikleri bir platformdur. Bu platform, düşünceler, tecrübeler, yetiler ve algıları iletme; müzik, video ve fotoğraf paylaşma², oyun oynama, yorumda bulunma, seyahat planı yapma, ürün takibi, para kazanma, bilgi edinme, haberleşme...³ gibi çok geniş ve çeşitli bir kullanım alanına sahiptir. Aynı zamanda çeşitli isimlerle anılan pek çok ortama/web sitesine ev sahipliği yapar.

İlk ortaya çıktığı 2000'li yıllardan başlamak üzere dünyada ve ülkemizde kullanıcı sayısı hızla artarak popüler kültürün önemli öğelerinden biri haline gelmiştir.⁴ Öyle ki, 2019 Haziran ayı itibariyle ülkemiz nüfusunun %72'sinin internet kullandığı⁵, %63'ünün aktif olarak herhangi bir sosyal medya kullanıcısı olduğu ve bu platformları günlük kullanma süresinin 2 saat 46 dakika olduğu tespit edilmiştir. Aynı verilere göre ülkemizde sosyal medya kullanıcılarının yarısından fazlasının 18-34 yaş aralığında yer aldığı görülmektedir.⁶ Kullanım oranları bakımından Türkiye'deki sosyal medya kullanıcılarının dünya genelindeki kullanıcılarla benzer davranışlar sergilediği⁷, sosyal medya aktiviteleri ile ilgili

¹ Abdullah R. Türk - Hüseyin Kazan, "Lise Öğrencilerinin sosyal Medya Kullanım tutumları İle Yabancılaşma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi; İstanbul İli Eyüpsultan İlçesi Örneği", *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences* 6/37 (2019), 455.

² Burak Yılmazsoy - M. Kahraman, "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sosyal Medyayı Eğitsel Amaçlı Kullanımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Facebook Örneği", *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education* 6/1 (2017), 9.

³ Ali Yıldız - Fatih Mehmet Demir, "Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Amaçlarının Örneği", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Dergisi* 17/37 (2016), 21.

⁴ Çağdaş Caz - Sait Bardakçı, "Sosyal Medya Bozukluğu: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 10/17 (2019), 1102., Ejder Okumuş, "Toplum Bağlamında Din-Kültür Etkileşimi", *Turkish Studies* 11/7 (2016), 289.

⁵ TÜİK verilerine göre bu oran %75,3'ür.
Bk.; <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?sessionid=Yh29p1nTMs6r8gGFz1ZlkGgt34QgJaxnZrlTL0vcQxvnWHWVDpPKI-271696036?id=30574> erişim 09.02.2020.

⁶ Bk.; <https://wearesocial.com/> erişim 07.02.2020.

⁷ Bk.; Murat Dağıtmaç, "Sosyal Medya Bağımlılığı ve Kullanıcının Kendine Güven İlişkisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/59 (2018), 643.

verilerin dünya genelindekine benzer bir şekilde ölkemizde de bilhassa genç nesil ve öğrenciler arasında popüler bir sanal aktivite alanı olduğu anlaşılmaktadır.⁸

Dünya genelinde en fazla üye sayısına sahip olan sosyal medya platformu Facebook'un⁹ kuruluş tarihi olan 2004'ten günümüze "problemlı sosyal medya kullanımı", "sosyal medya bozukluğu" veya "sosyal medya bağımlılığı" gibi isimlerle sosyal medya ortamlarının insan sağlığı üzerindeki etkisini konu alan çalışmaların ortaya çıkmaya başladığı görölmektedir.¹⁰ Literatürde bu platformlar aracılığıyla gerçekleştirilen iletişim başta olmak üzere çeşitli sanal aktivitelerin bireysel ve toplumsal sonuçlarını olumsuz niteleyen çalışmalara rastlandığı gibi olumlu değerlendiren çalışmalara da rastlamaktadır.¹¹ Bunlardan bazılarına göre, birey-birey veya birey-grup etkileşiminin gerçekleştiği bu ortamlar aracılığıyla, yakın ilişkilerin ve sosyal bütünleşme eğiliminin güçlendiği söylenebilir.¹² Diğer taraftan sosyal medya bireyselleşmiş sosyal ilişkilerin gelişimi ve sürdürülebilirliği için teknik alt yapı da sağladığından bireyselleşmiş sosyal ilişkilerin önemli bir kaynağını teşkil eder.¹³ Dolayısıyla sosyal medya, bir taraftan toplumsal gerçeklikteki ilişkilerin karşılıklılık içeren doğasından kaçınmak ve daha çok dışarıdan bir izleyici olarak kalmak isteyenler için uygun bir ortam iken; diğer taraftan toplumsal gerçeklikteki ilişkilerini devam ettirmek, güçlendirmek isteyen bireyler için uygun bir araç ve ortam demektir. Başka ifadeyle sosyal medya, bir yandan günlük yaşamdaki sosyal ortamlarda tatmin edici ilişkiler bulamayan veya geliştiremeyenlerin bireysel yalnızlığını artırırken, aynı zamanda sanal ortamdaki bireysel yalnızlık duygusunu azaltabilmekte; kendilerini bu olumsuz duygudan

⁸ Levent Deniz - Ercan Gürültü, "Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/2 (2018), 358. Ayrıca bk.; TÜİK'in 2016 yılında gerçekleştirdiği "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016", <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> erişim 09.02.2020.

⁹ Yakup Köseoğlu - Hamza Al, "Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya", *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* 8/3 (2013), 110.

¹⁰ Hayden Center vd., "Social media addiction and psychological adjustment : religiosity and spirituality in the age of social media", *MENTAL HEALTH, RELIGION & CULTURE* 19/9 (2016), 972.

¹¹ Bk.; Mustafa Savcı - Ferda Aysan, "Teknolojik Bağımlılıklar ve Sosyal Bağlılık: İnternet Bağımlılığı, Sosyal Medya Bağımlılığı, Dijital Oyun Bağımlılığı ve Akıllı Telefon Bağımlılığının Sosyal Bağlılığı Yordayıcı Etkisi", *Dusunen Adam* 30/3 (2017), 204., şükrü Balcı - Enes Baloğu, "Sosyal Medya Bağımlılığı ile Depresyon Arasındaki İlişi: 'Üniversite Gençliği Üzerine Bir Saha Araştırması'", *Galatasaray Üniversitesi İleti-ř-im Dergisi*, 29 (2018), 212., Fatih Çağatay Baz, "Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine alışma", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/16 (2018), 278., Hasan iftçi, "Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/4 (2018), 423.

¹² Ömer şükrü Yusuföğlü, "Boş Zaman Faaliyeti Olarak Akıllı Telefonlar ve Sosyal Yaşam Üzerine Etkileri: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/5 (2017), 2418. Ayrıca başka nitelermeler için bk.; Hasan Karal - Mehmet Koç, "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağ Siteleri Kullanım Amaçlarını Belirlemeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme alışması", *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)* 1/3 (2010), 252.

¹³ Aylin Tutgun-Ünal, *Sosyal Medya Bağımlılığı Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 12-15.

kurtarmak ve aidiyet duygularını tatmin etmek isteyen bireyler için görece bir sosyalleşme ortamı sağlayabilmektedir.¹⁴

Sosyal medyanın olumlu ve olumsuz etkileri tartışmaya açık bir konu olmakla birlikte, etki alanının ve popüleritesinin gün geçtikçe arttığı ise görmezden gelinemez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁵ 2019'un son günlerinde Çin'de ortaya çıkarak bütün dünyayı ve ülkemizi de etkileyen Covid-19 salgınının beraberinde getirdiği bir takım kısıtlamalar ile iş ve eğitim faaliyetlerinin zorunlu olarak sanal ortama taşınmasının da bu duruma ivme kazandırdığı unutulmamalıdır.

Netice itibariyle birçok kullanıcı için sosyal ağ siteleri, günde saatlerce vakit harcanan büyük bir oyalanma alanı, hatta bazı durumlarda oyalanmadan öte bir bağımlılık alanı da olabilmektedir.¹⁶

1. Problemlili Sosyal Medya Kullanımı

Yukarıda belirtilen ve "sosyal medya bağımlılığı", "sosyal medya bozukluğu" veya "problemlili sosyal medya kullanımı" gibi çeşitli isimlerle ifade edilen durumun internetle yakından ilgili olduğunu belirtmek gerekir.¹⁷ İnternet kullanımının yanı sıra sosyal medya oyunlarının da bu durumun tanımlanmasında rol oynaması, önemli göstergelerdendir. Bu nedenle çeşitli çalışmalarda sosyal medya bağımlılığının bir tür internet bağımlılığı olarak ele alındığını görmekteyiz.¹⁸ Dolayısıyla problemlili sosyal medya kullanımının yordanmasında internet bağımlılığı başta olmak üzere bilgisayar oyunu bağımlılığı, mobil telefon bağımlılığı ve internette alışveriş bağımlılığı gibi internet altyapısını kullanan alanların birçoğunun etkili olacağı unutulmamalıdır.¹⁹ Diğer taraftan bu bağımlılık türü madde bağımlılığından ayrılarak *davranışsal bağımlılık* olarak tanımlanmakta, yani bir tür davranış problemi olarak değerlendirilmektedir.²⁰ Alışveriş bağımlısı bir kimsenin interneti daha fazla alışveriş için kullanması veya dijital oyun bağımlısı bir kimsenin interneti daha fazla bu amaçla kullanması gibi sosyal medya bağımlısı bir kimse de interneti çoğunlukla sosyal medya paylaşımları için kullanmaktadır.²¹ Alışveriş bağımlılığında kişinin yeteri kadar parası olmadığını bilerek ya da ihtiyacı olmadığı halde, kullanmayacağı şeyler satın alması, satın alınan tamamen

¹⁴ Michel Lejoyeux - Caroline Gresle, "Phenomenology of Internet Addiction", *Internet Addiction*, ed. Hannah O. Price (New York: Nova Science, 2011), 86.

¹⁵ Feride Karaca vd., "Social Network Addiction Scale Development: Validity and Reliability Study", *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 6/2 (2019), 352.

¹⁶ Laura Perdew, *Internet Addiction* (Minnesota: Essential Library, 2014), 61.

¹⁷ Kimberly Young, "The Evolution of Internet Addiction Disorder", *Internet Addiction*, ed. Christian Montag - Martin Reuter, (Switzerland: Springer, 2017), 9.

¹⁸ A. Tutgun-Ünal - Levent Deniz, "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığının İncelenmesi", *Route Educational and Social Science Journal* 3/2 (2016), 157.

¹⁹ Savcı - Aysan, "Teknolojik Bağımlılıklar ve Sosyal Bağlılık", 203, 209.

²⁰ Mikail Bat - Şehriban Kayacan, "İnternet Bağımlısı Erişkenlerde Sosyal Medya Oyunları Üzerine Vaka İncelemesi: Candy Crush Oyunu", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergi* 3/12 (2016), 21-22., Daria J. Kuss - Mark D. Griffiths, *Internet Addiction in Psychotherapy* (Hampshire: Macmillan, 2015), 2.

²¹ Young, "The Evolution of Internet Addiction Disorder", 9.

düşünmeden yapılan yoğun bir zevk haline dönüşmesi ve alışveriş yapmanın bu zevki arttırması gibi durumlara sosyal medya bağımlılığında da rastlanır.

Problemlili sosyal medya kullanımında temel aktivite sosyal paylaşımır. Sosyal paylaşım, kullanıcılara diğer bağımlılık aktivitelerinde karşılaştığımız gibi hızlı bir heyecan yaşatır. Örneğin bazı insanlar Twitter ile daha fazla takipçi kazandıkça kısa süreli olarak kendini değerli hisseder. Bağımlılık belirtisi olan zevk hissi tavan yapar bu da daha fazla paylaşımında bulunmaya sebep olur. Böylece sosyal ağ bireyin bütün zamanını almaya başladığı için gerçek hayatta ihmaller başlar.²² Bir diğer aktivite ise genellikle boş zaman aktivitesi olarak başlayan ve özellikle son dönemlerde hızlı bir gelişme gösteren sosyal medya oyunlarıdır. Belli aralıklarla ve sürekli gerçekleştirilen bir takım iş ve işlemlerle bir bağıllık meydana getiren sosyal medya oyunları, ortam üzerinden istenen aktiviteleri gerçekleştirerek kişilerin haz duymalarına ve dolayısıyla kendilerini iyi hissetmelerine sebep olmaktadır. Zamanla sosyal medya oyunlarında geçen süre kişi için eğlenceli bir zaman aralığına dönüşerek günlük yaşamdaki diğer alanları istila etmeye ve toplumsal ilişkilerin önüne geçerek -en azından öncelik kazanarak-²³ bireyin karşı koyamadığı bir davranışa dönüşmektedir. Bu tür durumlarda bazen kişinin farkında olmadan yoğun bir istekle sosyal medyaya yönelebildiği belirtilmektedir.²⁴ Son olarak problemlili sosyal medya kullanımının gelişmesi ve yaygınlaşmasında, diğer bağımlılık türlerinde olduğu gibi, arkadaşlık grupları ve arkadaşlık ilişkilerinin de önemi büyüktür. Sosyal medya bağımlılığının, arkadaşlık ilişkileri gibi bir takım etkileşim ortamlarıyla yayılabildiği belirtilmektedir.²⁵

Bağımlılık belirtileri olarak kişide aşırı kullanım, sürekli çevrimiçi olma arzusu, kullanım isteğini tatmin edememe, kullanımı azaltma ve/veya durdurmada başarısızlık, yoğun haz ve keyif alma, sosyal medyadan uzak kaldığı süre içinde gergin ve sinirli bir duygu hali, aşırı kullanımı kabullenmeme, günlük yaşam aktivitelerinin ve sosyal ilişkilerin ihmali,²⁶ ile devamında buna bağıllı olarak ortaya çıkan sosyal izolasyon²⁷ sayılabilir. Yine bu çerçevede kişiler, en yaygın sosyal medya aracı olan akıllı telefonlarından uzak kaldıklarında, tedirgin olmakta, kendini güvensiz hissedebilmektedir. Buldukları sosyal ortamlarda diğer bireylerle gerçek iletişime geçme yerine sosyal medyada gezinebilmekte, sosyal medyadan bir süre uzak kaldıklarında tedirgin olarak ilk fırsatta hesaplarını kontrol etme ihtiyacı/zorunluluğu hissetmektedir. Böylece sosyal medya kişinin günlük işlerini engelleyebilmekte, sosyal ilişkilerini zayıflatabilmekte, akademik başarısını olumsuz etkileyebilmekte, sanal âlem ve toplumsal gerçekliği karıştırmasına sebep olabilmekte, algı eksikliği, dikkat dağınıklığı gibi bir takım olumsuzluklara sebep

²² Perdeu, Internet Addiction, 61, 70.

²³ Bat - Kayaçan, "İnternet Bağımlılısı Erişkenlerde Sosyal Medya Oyunları Üzerine Vaka İncelemesi", 37.

²⁴ Yusufoglu, "Boş Zaman Faaliyeti Olarak Akıllı Telefonlar ve Sosyal Yaşam Üzerine Etkileri", 2427.

²⁵ Tutgun-Ünal, Sosyal Medya Bağımlılığı, 70-71.

²⁶ Savcı ve Aysan, "Teknolojik Bağımlılıklar ve Sosyal Bağıllık", 204., Yusufoglu, "Boş Zaman Faaliyeti Olarak Akıllı Telefonlar ve Sosyal Yaşam Üzerine Etkileri", 2419.

²⁷ Selma Ay, *İletişim Araçları Kullanımının Yarattığı Bağımlılığın Sosyal İzolasyon Üzerindeki Etkisi, Cep Telefonu Kullanıcıları Üzerine Bir alışma* (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2013), 151.

olabilmekte, şekil bozukluğu gibi fiziksel ve panik atak, stres, öfke²⁸ depresyon, narsist kişilik bozukluğu, şizofreni gibi psikolojik problemlere bile yol açabilmektedir.²⁹

2. Yöntem

2. 1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İlahiyat fakültesi öğrencilerinin problemleri sosyal medya kullanımlarını araştırmak üzere kullanılabilir, geçerlik ve güvenilirlik koşullarını sağlayan bir ölçme aracı geliştirmek, araştırmanın amacını meydana getirmektedir.

Sosyal medya ile ilgili araştırmaların, genellikle genç nesli ve öğrencileri konu aldığı gözlenmektedir. Şüphesiz bunun en önemli sebebi gençlerin ve öğrencilerin sosyal medyayı yoğun olarak kullanmasıdır. Diğer taraftan yeni teknolojiye daha hızlı ve kolay uyum sağlayabilmeleri, günlük yaşam aktivitelerinde bu teknolojiye ve mobil telefonlar başta olmak üzere yeni teknolojinin bileşenlerine toplumun diğer kesimlerine oranla daha fazla yer vermeleridir. Bir başka sebep de bu kesimin toplumun diğer kesimleriyle karşılaştırıldığında sosyal medya konusunda daha becerikli görülmesidir.³⁰

Sosyal medya ile ilgili literatür incelendiğinde “problemleri sosyal medya kullanımı”, “sosyal medya bozukluğu” veya “sosyal medya bağımlılığı” isimleri altında Türkçe ve yabancı dilde hazırlanmış çeşitli çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Bunlar arasında ölçek geliştirme çalışmalarının sayısı son derece azdır. Lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılan sosyal medya ölçek çalışmaları olmakla birlikte ilahiyat fakültesi öğrencileri örneğinde gerçekleştirilmiş, sosyal medya kullanım ölçeğini konu alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Problemleri sosyal medya kullanımı davranışında/davranışlarında, amacı “istendik davranış değişikliği” olan eğitim kurumunun çok etkili olduğunu düşünmekteyiz. Genel olarak alınan eğitimin nicelik ve niteliği, toplumsallaşma, uyum/entegrasyon, bütünleşme, yardımlaşma/dayanışma, kültürel aktarım, değerlerin oluşumu gibi pek çok konuda bireysel ve toplumsal yaşamı şekillendirmede önemli roller üstlenmektedir.³¹ Bu genel niteliklerin yanı sıra ilahiyat eğitiminden bilgi-davranış bütünlüğü çerçevesinde bir takım kişisel-ahlaki özelliklerin gelişmesi başta olmak üzere, bireylerde İslami nitelikler ve İslami bir kimlik ile dava bilinci oluşması, örneklik rolü, peygamber mesleğinin temsilcisi olma gibi beklentilerden de bahsedilebilir. Dolayısıyla ilahiyat eğitiminin bilgi ve beceri boyutuyla birlikte, bireylerde ahlak, karakter, günlük hayatta örneklik, dinî ve geleneksel değerlerin korunması, kültürel erozyon ve yabancılaşmaya karşı bir tutum ve davranış beklentisi ortaya çıkardığı belirtilmektedir. İlahiyat fakültesi öğrencisi olmanın diğer fakültele oranla daha fazla idealize edildiği ve ilahiyat fakültesi öğrencilerine daha üst düzey rol ve sorumluluklar yüklendiği

²⁸ Çiftçi “Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı”, 418-419.

²⁹ Lokman Cerrah, “Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/4 (2016), 1408-1409

³⁰ Ay, *İletişim Araçları Kullanımının Yarattığı Bağımlılığın Sosyal İzolasyon Üzerindeki Etkisi*, 3.

³¹ Ejder Okumuş, “İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin problemleri –Dicle Üniversitesi örneği–”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5/13 (2007), 61.

anlaşılmaktadır.³² İlahiyat eğitiminin bireysel- toplumsal sonuçlarını irdelemenin araştırmamız sınırlarını aştığını düşünerek, Osmanoğlu'nun çalışmasında da gösterilen olumlu davranış değişikliklerine paralel, sosyal medya kullanımıyla ilgili bir takım olumlu ve istendik davranış değişikliklerine yol açacağı varsayılabilir. Bu nedenle geliştirilen ölçeğin ilahiyat fakóltesi öğrencilerine yönelik problemlili sosyal medya davranışlarını ölçme gücünün başka örneklemler üzerinde geliştirilen ölçeklere göre daha yüksek olması beklenmektedir.

2. 2. Evren ve Örnekleme

Çalışmanın evrenini Türkiye'deki ilahiyat fakólterinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örnekleme belirleme modeli olarak olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden olan "Uygun Örnekleme Yöntemi (Convenience Sampling)" tercih edilmiştir.³³ Sosyal bilimlerde en çok tercih edilen örnekleme yöntemlerinden olan Uygun Örnekleme yönteminde örnekleme, çalışmanın konusu ve amacı doğrultusunda, kolay iletişim kurulabilen ya da ulaşılabilen ve gönüllü katılımcılardan seçilir.³⁴ Daha çok deneysel çalışmalarda kullanılan bu yöntem pratik ve ekonomik bir örnekleme tekniğidir.³⁵

Bu araştırmanın örnekleme, Türkiye'deki yedi coğrafi bölgede yer alan 35 ilahiyat fakóltesinde öğrenim gören toplam 483 öğrenciden meydana gelmektedir. Oluřturulan anket formu sosyal medya aracılığıyla katılımcılara ulaştırılmış, olup anket uygulaması 2019 Kasım ayı içinde tamamlanmıştır.

3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Ölçek geliştirme çalışması yürütülürken önce literatür taraması yapılmış, daha sonra konuyla ilgili ifadelerin toplandığı madde havuzu oluşturulmuş, dil ve kapsam geçerliliği incelendikten sonra, ölçek puanlama ve verilerin toplanmasına geçilmiş, en son verilerin analizi ile süreç tamamlanmıştır.

3. 1. Madde Havuzunun Oluşturulması

Literatür taraması sırasında Türkçe ve yabancı dilde hazırlanmış, "problemlili sosyal medya kullanımı", "aşırı sosyal medya kullanımı", "sosyal medya bağımlılığı", "sosyal medya bozukluğu" veya "sosyal medya kullanım tutumları" isimleri altında çeşitli ölçek geliştirme çalışmalarının bulunduğu görülmüştür. Konuyla ilgili literatürde önce çıkan Tutgun-Ünal (2015), Tutgun-Ünal ve Deniz (2015), (2018), Mustafa Savcı vd. (2018) ile şahin (2018)'in ölçek çalışmaları başta olmak üzere, Baz (2018), Karal-Koç (2010), Andreassen (2012), Balcı-Gölcü (2013),

³² Cemil Osmanoğlu - Mehmet Korkmaz, "Öğrencilerine Göre İdeal İlahiyat Fakóltesi Öğrencisinin Nitelikleri ve Bunun İlahiyat Eğitimiyle İlişkisi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 16/36 (2018), 161-165.

³³ Ali Balcı, *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler* (Ankara: Pegem A, 2010), Somayyeh Radmard, "Exploration of the factors effecting higher education demands of international students in turkish universities", *Journal of Higher Education and Science* 7/1 (2017), 69.

³⁴ Yağmur Kobaşaran, "Sosyal Bilimlerde Örnekleme Kuramı", *ASOS JOURNAL*, 47 (2017), 489-490.

³⁵ Abdülkadir Gül - Yener Özen, "Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örnekleme Sorunu", *KKEFD/JOKKEF*, 15 (2007), 413.

Karaca vd. (2019), Otrar (2015) vb. çalışmalar incelenerek 36 sorudan meydana gelen bir madde havuzu oluşturulmuştur.

Ölçek maddelerinin anlaşılabilirliğini belirlemek üzere 30 maddeden meydana gelen deneme formu, 2019 öğretim yılı güz döneminde Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde farklı sınıflarda öğrenim gören 25 katılımcıya uygulanmıştır. Gerçekleştirilen pilot uygulama sonucunda ölçek maddelerinden 3 tanesi formdan çıkarılmış, bazı maddeler tekrar gözden geçirilmiş, gerekli düzeltmeler yapılarak, ölçek formuna son şekli kazandırılmıştır.

Ölçekte yer alan Likert tipi 5 dereceli maddeler, “Her Zaman”, “Çoğunlukla” “Kararsızım”, “Nadiren” ve “Hiçbir zaman” aralıklarından oluşmaktadır “Her Zaman”, seçeneği en olumlu aralığı temsil etmekte olup 5 ile ve “Hiçbir zaman” aralığı en olumsuz aralığı temsil etmekte olup 1 ile puanlanmıştır. Olumsuz-ters puanlamada ise “Hiçbir Zaman” aralığı 5 ile ve “Her zaman” aralığı 1 ile puanlanmıştır.

Ölçek maddeleri, 3 temel boyutu ölçmek üzere tasarlanmıştır. Bunlardan birincisi sosyal medya kullanma zamanı/süresi/sıklığını; ikincisi sosyal medya kullanımının bireysel/toplumsal sonuçlarını; üçüncüsü ise sosyal medya kullanımı öncesinde, sonrasında ya da sosyal medya ortamlarına erişimin engellenmesinde meydana gelen duygu durumunu hedeflemektedir.

Sosyal medya kullanma zamanı/süresi/sıklığını hedefleyen maddeler; sosyal medyaya giriş, sosyal medya platformunda gezinme ve paylaşım davranışlarının sıklığı ve kontrolünü, sosyal medyayı kullanım sırasındaki zaman algısını, planlanan gezinme süresine ne kadar uyulduğunu, sosyal medyayı kontrol etme sıklığını, içeriklerden haberdar olma istek ve arzusunu hedefleyen maddelerden oluşmaktadır.

Sosyal medya kullanımının bireysel/toplumsal sonuçlarını hedefleyen maddeler ise; sosyal medya kullanımının kişinin temel ihtiyaçlarını karşılama ve günlük işlerini aksatma, arkadaşlık ilişkilerini ihmal edip-etmeme, ilişkilerini olumsuz etkileyip-etkilememe, bazı sağlık sorunlarına sebep olup-olmama gibi konularını ele almaktadır. Aynı zamanda bireyin yapmak istediklerine engel olması/geciktirmesi, sosyal çevreden tepkiler/eleştiriler alması, aile içi sorumlulukları aksatması, eğitim hayatını olumsuz etkilemesi gibi konuları hedefleyen maddelerden meydana gelmektedir.

Son olarak kişinin sosyal medyayı kullanması öncesi ve sonrasında ya da sosyal medya ortamlarına erişiminin engellenmesiyle ortaya çıkan duygu durumunu hedefleyen maddeler yer almaktadır. Bunlar ise; erişimin engellenmesi durumunda kendini rahatsız hissetmesini, sinirlenmesini, agresifleşmesini, hayatı sıkıcı görmesini, yoğun bir şekilde sosyal medyaya girme düşüncesini, paylaşım yapmadığında eksiklik hissedip-hissetmediğini, paylaşımların beğeni sayısının az olmasıyla mutsuz hissetmesi arasında bir ilişkinin olup-olmadığını, duygusal problemlerle ilgili olarak sosyal medyanın kendisi için ne ifade ettiğini, sosyal medyada geçirdiği süre ile ilgili hislerini konu alan maddelerden oluşmaktadır.

3. 2. Geçerlik-Güvenirlik

3. 2. 1. Geçerlik

Geçerlik, bir ölçme aracının neyi ne ölçüde ölçme gücüne sahip olduğunun göstergesi kabul edilir. Ölçme aracının incelemeyi amaçladığı özelliği ya da ilgili bileşenleri birbiriyle veya başkalarıyla karıştırmadan ölçebilme becerisini ifade eder. Geçerlilik çalışması için birden fazla yöntem kullanılmaktadır.

Ölçek maddeleri ilk olarak dil ve kapsam geçerliği bakımından incelenmiştir. Dil ve kapsam geçerliği, geliştirilmek istenen ölçek ile ölçülmek istenilen özellik arasındaki bağıntının, başka ifadeyle ölçekteki her bir maddenin ölçeğin amacına ne derece katkı sağladığının ya da konu ile ilgi derecesinin göstergesi kabul edilir.³⁶

Bu çerçevede ilk olarak ölçek maddeleri dil, ifade ve anlatım bakımlarından değerlendirilip dil geçerliliği sağlanmış, daha sonra hedeflenen alanı temsil edip etmediğinin anlaşılması ve ölçeğin anlamlı maddelerden oluşan bir bütün haline getirilmesi için içerik ya da kapsam geçerliliği (content validity) üzerinde durulmuştur. Bu amaçla maddeler ilahiyat fakültesinde görevli iki öğretim üyesi tarafından incelenmiştir. Kapsam çözümlemesi sonunda uzman görüşleri ve önerileri doğrultusunda 1 madde formdan çıkarılmış, ayrıca maddelerde bir takım düzeltmeler yapılmıştır.

Daha sonra yapı geçerliği incelenmiştir. Yapı geçerliği aynı zamanda dil-kapsam geçerliliğinin de göstergesi olarak görülmektedir. Yapı geçerliği, ölçekle elde edilen verilerin ne anlama geldiğinin araştırılması, ulaşılan sonucun ya da sonuçların açıklanması, başka ifadeyle ölçek maddelerinin istenen özellikleri ölçme derecesi olarak tanımlanabilir. Bu amaçla faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Faktör analizinin temel amacı, belli bir yapıyı diğer yapılarla karıştırmadan ölçebilecek maddeleri oluşturmak ve ortaya çıkan faktörlerin adlandırılmasıdır.³⁷

Bu çalışmada ölçme aracındaki maddelerin tasarlanan faktörler ile ilişkilerini keşfetmek amacıyla *açımlayıcı faktör analizi* gerçekleştirilmiştir.

3. 2. 2. Güvenirlik

Güvenirlik, ölçme aracıyla gerçekleştirilen ölçümlerle ulaşılan sonuçların ya da hesaplamaların kararlılığıdır. Yani zamana göre, araştırmacıya göre değişiklik göstermemesidir. Başka ifadeyle farklı zamanlarda yapılan ve farklı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen ölçümlerde aynı sonucun elde edilmesidir.³⁸

Bu amaçla sıklıkla başvurulan yollardan biri de Cronbach Alfa katsayısıdır. Ölçeğin, güvenilirlik göstergesi olan Cronbach Alfa katsayısı ölçek kapsamında yer alan maddelerin iç tutarlığının, başka ifadeyle homojenliğinin bir ölçüsüdür. Bu katsayı ne kadar yüksek, yani 1'e yakın olursa ölçekteki maddelerin aynı ölçüde

³⁶ Selami Yeşilyurt - Cüneyt Çapraz, "Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kullanılan Kapsam Geçerliği İçin Bir Yol Haritası", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 20/1 (2018), 253.

³⁷ Bk., Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem A, 2012).

³⁸ Mustafa Ş. Şenocak, *Biyoistatistik* (İstanbul: İstanbul Üniv. Cerrahpaşa Tıp Fak. Yay. No:214, 1998), 293.

birbiri ile tutarlılık gösterdiği ve aynı özelliğin unsurlarını sorgulayan maddelerden meydana geldiği söylenebilir.³⁹

İlahiyat fakültesi öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilen problemlili sosyal medya kullanım ölçeği güvenilirlik çalışması kapsamında Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

Analize, eksik verilerin (missing data) düzenlenmesi ile başlanmış, eksik veriler tespit edilerek anket numarasına göre düzeltmeler yapılmıştır.

Daha sonra maddelerin faktör analizine uygunluğunu test için KMO Barlett's Test gerçekleştirilmiştir. KMO Barlett's Test sonucu .92 ve $p \leq 1$ bulunmuştur.

Tablo 1. İlahiyat Fakültesi Problemlili Sosyal Medya Kullanım Ölçeğinin Faktör Analizine Uygunluğuna İlişki Veriler

Kaiser-Mayer-Olkin Örneklem Ölçüm Değer Yeterliliği		,922
Bartlett Testi	Ki-Kare	4390,881
	Sd	210
	Sig.	,000

Tablo 1'de yer alan KMO Barlett's Test sonuçları, geliştirilen ölçeğin uygun faktörler verebileceğini göstermektedir.

Bileşenlerdeki en yüksek varyansı belirlemek amacıyla temel bileşenler analizi (PCA) gerçekleştirilmiştir. Döndürme yöntemi olarak ise bir dik döndürme yöntemi olan Varimax tercih edilmiştir. Analizler sonucunda 6 faktörün ortaya çıktığı görülmüş, ardından incelenen Scree Plot Grafiğine göre ölçeğin 3 faktörden oluşabileceğine karar verilmiştir. Ölçekteki maddeler arasında faktör yükleri düşük olanlar ile iki ve daha fazla faktörde yüklendikleri tespit edilenler envanterden çıkarılmıştır. Bu işlemler sonucunda ölçekteki toplam madde sayısının 21'e indiği görülmüştür. Netice itibariyle 3 faktörden (boyuttan) oluşan ölçeğin faktör öz değerleri sırasıyla 21.289, 17.120, 15.100'dir. Bu 3 faktör, toplam varyansın % 53.509'unu açıklamaktadır.

Faktör 1, sosyal medya kullanımının bireysel/toplumsal sonuçlarını hedeflemekte olup madde formunda 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31; faktör 2, sosyal medya kullanma zamanı/süresi/sıklığını hedeflemekte olup madde formunda 7, 8, 9, 10, 11, 12; faktör 3 ise sosyal medya kullanımı öncesinde, sırasında, sonrasında ya da sosyal medya ortamlarına erişimin engellenmesinde meydana gelen duygu durumunu hedeflemekte olup anket formunda 33, 34, 35, 36, 37, 38, numaralı maddeleri kapsamaktadır. Faktör ve madde analizi sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

³⁹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1994), 147.

Tablo 2. İFSMÖ Sosyal Medya Kullanımının Bireysel/Toplumsal Sonuçları Faktör ve Madde Analizi Sonuçları.

Sosyal Medya Kullanımının Bireysel/Toplumsal Sonuçları		Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	Cronbach' s Alpha
Madde No				
23	Arkadaşlarımla vakit geçirmektense sosyal medyada gezinmeyi tercih ederim	.57	.47	.86
24	Sosyal medya kullanımı yüzünden bazı sağlık sorunları (göz, baş, sırt) yaşıyorum	.56	.51	.86
25	Sosyal medyadan dolayı yapmak istediklerime daha az zaman ayırıyorum	.66	.65	.84
26	Çevremden sosyal medyada geçirdiğim zamanın miktarı konusunda eleştiriler alıyorum	.57	.62	.85
27	Sosyal medya kullanımı aile içi sorumluluklarımı aksatmama sebep olur	.74	.64	.84
28	Sosyal medya kullanımı eğitim hayatımı olumsuz etkiler	.61	.61	.85
29	Sosyal medya arkadaşlarımı ihmal etmeme sebep olur	.78	.58	.84
30	Sosyal medya yüzünden yemek yemeyi unuttuğum olur	.68	.34	.86
31	Sosyal medya yüzünden aileme vakit ayıramadığım olur	.66	.52	.85
Cronbach's Alpha .869				

Tablo 3. İFSMÖ Sosyal Medya Kullanımının Zamanı/Süresi/Sıklığını Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

Sosyal Medya Kullanımının Zamanı/Süresi/Sıklığı		Birinci Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu	Cronbach' s Alpha
Madde No				
7	Sabah uyandığımda ilk iş sosyal medya hesaplarımı kontrol ederim	62	46	75
8	Sosyal medyayı kullanırken vaktin nasıl geçtiğini anlamam	62	50	76
	Sosyal medyada her gün düzenli olarak paylaşım yaparım			

9		41	32	79
10	Sosyal medyada planladığımdan daha fazla vakit geçirdiğim olur	75	61	73
11	Yapmam gereken bir iş olduğunda önce sosyal medyayı kontrol ederim	63	57	74
12	Sosyal medya ile bağlantımı kesmeye karar verdiğim zaman kendime “birkaç dakika daha “ derim	69	61	74
Cronbach's Alpha .788				

Tablo 4. İFSMÖ Sosyal Medya Ortamlarına Erişimin Engellenmesinde Ortaya Çıkan

Madde No		Sosyal Medya Ortamlarına Erişimin Engellenmesinde Ortaya Çıkan Duygu Durumu		
		Birinci Faktör Değeri	Toplam Madde Korelasyonu	Cronbach' s Alpha
33	Sosyal medyaya erişemediğim zamanlarda kendimi rahatsız hissederim	68	69	80
34	Sosyal medyaya erişimim engellendiği zaman sinirlenirim/agresifleşirim	71	63	80
35	Uzak kaldığımda yoğun bir şekilde sosyal medyaya girmeyi düşünürüm	64	70	80
36	Sosyal medyasız bir hayat bana sıkıcı gelir	65	64	81
37	Sosyal medyada gündem olan bir konu hakkında paylaşım yapmadığım zaman eksiklik hissederim	66	39	85
38	Sosyal medya paylaşımlarıma beğeni sayısının az olması beni mutsuz eder	55	51	84
Cronbach's Alpha .850				

Duygu Durumu Faktör ve Madde Analizi Sonuçları.

Yapılan güvenilirlik çalışması sonucunda, “sosyal medya kullanımının bireysel/toplumsal sonuçları” olarak isimlendirilen Faktör 1’in Cronbah’s Alpha iç tutarlılık katsayısı .869; “sosyal medya kullanımının zamanı/süresi/sıklığı” olarak isimlendirilen Faktör 2’nin Cronbah’s Alpha iç tutarlılık katsayısı .788 ve sosyal medya ortamlarına erişimin engellenmesinde ortaya çıkan duygu durum olarak isimlendirilen Faktör 3’ün Cronbah’s Alpha iç tutarlılık katsayısı .850 olarak bulunmuştur. Tablo-2, Tablo-3 ve Tablo-4’te her bir alt boyutun maddeleri ile Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayıları verilmiştir.

Tüm ölçeğin Cronbah’s Alpha iç tutarlılık katsayısı ise .914 olarak hesaplanmıştır.

Sonuç

Bu çalışma ile 3 faktör ve 21 ölçek maddesinden meydana gelen bir ölçek geliştirme çalışması yürütülmüştür. 35 ilahiyat fakültesinde öğrenim gören 483 katılımcıdan 5'li Likert tipi ölçek maddeleriyle veri elde edilmiştir. Ölçeğin kapsam geçerliği sonuçları, faktör analizi ile gerçekleştirilen yapı geçerliği bulguları, 3 boyut için ayrı ayrı gerçekleştirilen güvenilirlik analizleri ve ölçeğin iç tutarlılık katsayısı-Cronbach's Alpha ile ilgili bulgular birlikte değerlendirildiğinde, bu ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer taraftan, bu çalışmanın sonuçlarını dikkate alarak Facebook, Twitter, Youtube gibi popüler sosyal medya ortamlarına yönelik benzer çalışmaların yapılması, daha büyük örneklemeler üzerinde geçerlik-güvenirlik çalışmaları gerçekleştirilmesi ve bu çalışmanın sınırları dışında bırakılan problemli sosyal medya kullanımı boyutlarını konu alan başka tamamlayıcı çalışmaların da yürütülmesinin ölçeğin kullanılabilirliğini arttıracığına şüphe yoktur.

Kaynakça

- Andreassen, Cecilie Schou. "Development of a facebook addiction scale". *Psychological Reports* 110/2 (2012): 501-517. <https://doi.org/10.2466/02.09.18.PR0.110.2.501-517>.
- Balcı, Ali. *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem A, 2010.
- Balcı, Şükrü ve Baloğlu, Enes. "Sosyal Medya Bağımlılığı ile Depresyon Arasındaki İlişki: 'Üniversite Gençliği Üzerine Bir Saha Araştırması'". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*. 29 (2018): 209-233. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.500860>.
- Balcı, Şükrü ve Gölcü, Abdülkadir. "Facebook Addiction among University Students in Turkey: 'Selcuk University Example'". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 34 (2013): 255-278.
- Baltacı, Ali. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2018): 231-274.
- Bat, Mikail ve Kayacan, Şehriban. "İnternet Bağımlısı Erişkenlerde Sosyal Medya Oyunları Üzerine Vaka İncelemesi: Candy Crush Oyunu". *Karadiz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergi* 3/12 (2016): 20-45.
- Baz, Fatih Çağatay. "Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Çalışma". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/16 (2018): 276-295. <https://doi.org/10.26466/opus.470118>.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem A, 2012.
- Cerrah, Lokman. "Sosyal Medya ve Bazı Kurumsal Etkileşimler ve Sosyal Medyaya Eleştirel Yaklaşım". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/4 (2016): 1393-1414.
- Çiftçi, Hasan. "Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/4 (2018): 417-434.

- Dağıtmaç, Murat. "Sosyal Medya Bağımlılığı ve Kullanıcının Kendine Güven İlişkisi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/59 (2018): 640-646. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2671>.
- Daria J. Kuss - Mark D. Griffiths. *Internet Addiction in Psychotherapy*. Hampshire: Macmillian, 2015.
- Deniz, Levent ve Gürültü, Ercan. "Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılıkları". *Kastamonu Eğitim Dergisi* 26/2 (2018): 355-367. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.389780>.
- <https://wearesocial.com/>. "Sosyal Medya Bozukluğu: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 2019. <https://doi.org/10.26466/opus.521522>.
- Karaca, Feride - Yıldırım, Osman Gazi - Kulaksız, Taibe. "Social Network Addiction Scale Development: Validity and Reliability Study". *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 6/2 (2019): 351-360. <https://doi.org/10.15805/addicta.2019.6.2.0049>.
- Karal, Hasan ve Kokoç, Mehmet. "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağ Siteleri Kullanım Amaçlarını Belirlemeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)* 1/3 (2010): 251-263. <https://doi.org/10.16949/turcomat.85676>.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1994.
- Koçbaşaran, Yağmur. "Sosyal Bilimlerde Örneklem Kuramı". *ASOS JOURNAL* 47 (2017): 480-495. <http://www.albayan.ae>.
- Köseoğlu, Yakup ve Al, Hamza. "Bir Siyasal Propaganda Aracı Olarak Sosyal Medya". *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/3 (2013): 103-125. <https://doi.org/10.17550/aid.27815>.
- Okumuş, Ejder. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problemleri –Dicle Üniversitesi Örneği–". *Değerler Eğitimi Dergisi*, 5/13 (2007):59-94.
- Okumuş, Ejder. "Toplum Bağlamında Din-Kültür Etkileşimi", *Türkish Studies* 11/7 (2016): 269-292.
- Osmanoğlu, Cemil ve Korkmaz, Mehmet. "Öğrencilerine Göre İdeal İlahiyat Fakültesi Öğrencisinin Nitelikleri ve Bunun İlahiyat Eğitimiyle İlişkisi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 16/36 (2018): 119-178.
- Otrar, Mustafa ve Arın, Ferhat Süleyman. "Öğrencilerin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2015): 491-403.
- Özen, Yener ve Gül, Abdülkadir. "Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu". *KKEFD/JOKKEF*. 15 (2007).
- Radnard, Somayyeh. "Exploration of the Factors Effecting Higher Education Demands of International Students in Turkish Universities". *Journal of Higher Education and Science* 7/1 (2017): 67. <https://doi.org/10.5961/jhes.2017.185>.
- Savcı, Mustafa ve Aysan, Ferda. "Teknolojik Bağımlılıklar ve Sosyal Bağlılık: İnternet Bağımlılığı, Sosyal Medya Bağımlılığı, Dijital Oyun Bağımlılığı ve Akıllı Telefon

- Bağımlılığının Sosyal Bağlılığı Yordayıcı Etkisi". *Dusunen Adam* 30/3 (2017): 202-216. <https://doi.org/10.5350/DAJPN2017300304>.
- Savcı, Mustafa ve Ercengiz, Mustafa - Aysan, Ferda. "Ergenlerde Sosyal Medya Bozukluğu Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması". *Noropsikiyatri Arsivi* 55 (2018): 1-8. <https://doi.org/10.5152/npa.2017.19285>.
- şenocak, Mustafa ř. *Biyoistatistik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, 1998.
- Türk, A. R. ve Kazan, Hüseyin. "Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Tutumları İle Yabancılaşma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi; İstanbul İli Eyüpsultan İlçesi Örneği". *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences* 6/37 (2019): 450-484.
- Tutgun-Ünal, Aylin. ve Deniz, L. "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığının İncelenmesi". *Route Educational and Social Science Journal* 3/2 (2016): 155-181.
- Tutgun-Ünal, Aylin ve Deniz, Levent. "Development of the Social Media Addiction Scale". *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology* 6/21 (2015): 51-70. <https://doi.org/10.5824/1309>.
- Tutgun-Ünal, Aylin. Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi, 2015*.
- Yeşilyurt, Selami ve apraz, Cüneyt. "Ölçek Geliştirme alışmalarında Kullanılan Kapsam Geçerliği İçin Bir Yol Haritası". *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 20/1 (2018): 251-264. <https://doi.org/10.17556/erziefd.297741>.
- Yıldız, Ali ve Demir, Fatih Mehmet. "Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Sosyal Medya Kullanım Amaçlarının Örneği". *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Dergisi* 17/37 (2016): 18-36.
- Yılmazsoy, Burak ve Kahraman, Mehmet. "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sosyal Medyayı Eğitsel Amaçlı Kullanımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Facebook Örneği". *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education* 6/1 (2017): 9-20.